SÜRDÜRÜLEBİLİR YÜKSEK BÜYÜME İÇİN YURTİÇİ TASARRUFLARIN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF DOMESTIC SAVINGS FOR SUSTAINABLE HIGH GROWTH

*Fetullah AKIN**

Özet

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinden biri gerekli kalkınmayı sağlama hususunda başarısız olmalarıdır. Ekonomik kalkınmanın itici gücü, motoru ise sermaye birikimidir. Ekonomik kalkınma; bağlı olduğu yetişmiş insan gücü, müteşebbis sayısı ve niteliği, piyasa büyüklüğü, bilgi birikimi gibi faktörlere ilave olarak daha çok doğrudan ve yüksek oranda sermaye birikimine ihtiyaç duymaktadır. Bir ekonomide sermaye birikiminde artış sağlamak, yatırım mallarına yapılacak ilavelerle mümkündür.

Yurtiçi tasarruflar ekonomik büyümeye kaynaklık eden yatırımlar için fon sağlayan güvenilir bir kaynaktır. Yurtiçi tasarrufları kalkınmaları için gerekli olan yatırımı finanse etmede yetersiz kalan gelişmekte olan ülkeler dış tasarruflar ile yatırımlarını finanse etmektedirler. Özellikle 2003 yılından sonra Türkiye sermaye hareketleri yoluyla önemli miktarda dış tasarruf sağlamıştır. Ancak dış tasarruflar belirli bir süre için yüksek büyüme sağlasa da makro ekonomik göstergelerde meydana gelen bozulmalara son derece duyarlı oldukları için, her an ülkeden çıkma riski taşımaktadırlar. Bu durum ülke ekonomisini dış şoklara açık hale getirmekte, dış tasarrufların ani çıkış göstermesi ise ekonomide ciddi tahribatlara yol açmaktadır. Bu nedenle dış tasarruflara dayanan büyüme sürdürülebilirlik endişesi yaratmaktadır.

**Doç. Dr. Gazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğr. Üyesi Mail: feakin@gazi.edu.tr*

Türkiye'de birazda küçük üreticilerin kooperatifler yoluyla birleşerek daha yüksek bir iç tasarruf sağlamaları mümkün görülmektedir. Bu yolla iç tasarrufların artması, yatırım için daha sağlam bir kaynak ortaya çıkacaktır.

Abstract

One of the important problems developing countries face is their failure in generating a sustainable development path. The engine of economic development is capital accumulation. Together with human capital-qualified labor force, number and quality of entrepreneurs, size of the market and knowledge accumulation, economic development necessitates capital accumulation. In an economy capital accumulates through additions to investment goods.

Domestic savings is a safe resource for financing investment to generate economic growth. Developing countries not having sufficient domestic savings for financing investments use external savings for that purpose. Turkey received significant amount of external savings through capital flows specifically after 2003. However, although external savings contribute to high growth rates for a certain time, because it is very sensitive to deteriorations in macroeconomic indicators, there is always the risk of a sudden outflow. This makes the country vulnerable to external shocks, and sudden outflows create serous destructions in the economy. Therefore, economic growth based on external savings creates concern for the sustainability of growth.

In Turkey it seems possible that small size producer can generate a high level of domestic savings through organizing into cooperatives. The increase in domestic saving through this process will form a sound resource for the investment.

Anahtar kelimeler: *sürdürebilir büyüme, iç tasarruf, dış tasarruf, kalkınma, kooperatifçilik*

Giriş

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarının önündeki en büyük engel, yatırıma dönüştürecek yeteri kadar tasarrufun olmayışıdır. Bu anlamda gelişmekte olan ülkeler bir kısır döngü içindedirler: yeteri kadar yatırım yapamadıkları için verimlilikleri düşük kalmakta, bu da gelirin düşmesine yol açmakta, düşük gelirlerde de tasarruflar düşük kalmakta, yeteri kadar tasarruf yapılamadığı için de yatırım için yeterli kaynak bulunamamaktadır.

Türkiye'de iç tasarruf oranı GSYH'nın %12-14 civarındadır. Bu tasarrufların da bir kısmına iç borç için devlet el koymakta yatırım için geriye çok az tasarruf kalmaktadır. Yatırım-tasarruf açığı olarak da ifade edilebilen bu kısır döngüden kurtulmak, hükümetlerin en çok uğraştığı önemli ekonomik problemlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin 1980-2000 döneminde zaman zaman % 8-10'lar mertebesinde yakaladığı ekonomik büyüme oranları, özellikle kamu cari harcamalarının desteğiyle tüketim harcamalarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Örneğin, Türkiye 1987'de %9,8, 1990'da %9,4, 1993'de %7,9 ve 1993 yılında ise %8,3 oranında büyüme sağlamıştır. Tüketime dayalı gerçekleşen bu büyüme oranları süreklilik arz etmemiş, büyümeyi sağlayan yılı takip eden yılda veya yıllarda ekonomik durgunluk ve hatta ekonomik kriz yaşanmıştır.

Bir ekonomide yatırımlara dayalı, üretimde verimliliği yükselten ve üretim kapasitesinde artışlar sağlayan bir büyüme, ekonomik kalkınma ve gelişmeyi daha hızlı sağladığı gibi, büyümeyi de sürekli hale getirir.

Gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınma sürecini geçiren bütün ülkeler bu tarz bir ekonomik gelişme sağlayarak kalkınmayı başarabilmişlerdir. Özellikle ekonomide verimlilik artışı sağlamak çok önemlidir.

Dünya Bankası'nın bir raporunda Güney Kore, İspanya ve Türkiye

ekonomileri kalkış aşaması olarak belirlenen dönemlerde verimlilik açısından değerlendirilmektedir. Güney Kore'nin kalkış dönemi olarak kabul edilen 1965-1989 arasında verimlilikte yıllık ortalama artış % 16, İspanyanın kalkış dönemi olarak kabul edilen 1964-1990 aralığında verimlilikte yıllık ortalama artış % 8 iken, Türkiye'nin kalkış dönemi olarak kabul edilen 1981-1997 döneminde yıllık ortalama verimlilik artışı % 4'ten düşük çıkıyor. Yapılan bir çok araştırmada da diğer gelişmiş ülkelere nispetle Türkiye'de verimlilik düşük çıkmaktadır.

Ekonomide verimlilik artışı ile yatırım artışı arasında sıkı bir ilişki vardır. Verimliliği sağlamak için daha çok yatırım yapmak gerekmektedir. Özellikle yatırımları finanse edecek kaynak yaratmak gerekir. Türkiye böyle bir kaynak üretemiyor.

Ekonomik gelişme ve teknolojik gelişme için yatırım malları sanayilerine yönelik yeni yatırımlar yapmak gerekir. Yatırım malları sanayiinin gelişmesi, beraberinde verimliliği ve gelir artışını sağlayarak, ekonomide tasarrufların artmasına ve daha çok yatırım için ya da yatırıma dayalı bir büyüme için kaynak üretimine yol açar.

Türkiye'nin yatırım artışı sağlayarak, mevcut teçhizatın yenilenmesini ve dünyadaki teknolojik gelişmeyi sağlaması gerekmektedir. Yatırım malları sanayinin gelişmesine dayalı bir büyüme, aynı zamanda üretim kapasitesinde bir genişlemeye yol açtığı için, daha kolay bir büyüme oranına ulaşılabilmektedir.

Türkiye'de mevcut iç tasarruflara ilave tasarruf elde etmenin iki kaynağı bulunmaktadır: birincisi dış tasarruflar, ikincisi ise yine iç tasarruflara dayalı kooperatifçiliği geliştirerek kooperatifler yoluyla tasarruf sağlamak.

Dış tasarruflardaki artışın yurtiçi tasarruflarda azalma meydana getirmesi de üzerinde durulması gereken hususlardandır. Zira bu durumun geçerli olduğu ekonomilerde, güvenilir kaynaklar yerine ekonomide kırılganlık yaratan kaynak kullanımı gerçekleşmektedir. Türkiye ekonomisinde, 2003 yılı sonrasında ekonomik ve politik istikrar ortamının da etkisiyle dış tasarruflarda artış meydana gelmiştir. Bununla birlikte ilgili dönemde yurtiçi tasarruf oranlarında meydana gelen

düşüşler dikkat çekicidir. Bu dönemde uygulanan sıkı para ve maliye politikalarının etkisiyle kamu tasarruf oranlarında artış yaşanırken özel tasarruflarda ciddi bir düşüş meydana gelmiştir. Böylece büyümeyi sağlayan kaynak kompozisyonunda dış tasarrufların payının artması sürdürülebilirlik endişelerini artırmıştır.

İktisadi Büyüme ve Kalkınma

İktisatçılar makro iktisadi bir kavram olarak iktisadi büyümeyi, bir yıldan diğer yıla geçerken mal ve hizmet miktarında meydana gelen reel artış olarak tınımlar. Kalkınma iktisadında ise büyümenin tanımı bu kavramla uyumlu olmakla birlikte daha farklı tanımlamalar da yapılmaktadır.

Kalkınma iktisadında tanımların gelir artış, üretim artışı olarak farklılaştırdıkları çoğunlukla görülmektedir. Gelir açısında değerlendirildiğinde, "büyüme; bir ülkede kişi başına düşen reel gelirin sürekli olarak artırılması hali olarak tanımlanır". Fert başına düşen gelir değişimi, iki değişken tarafından etkilenir: hem nüfus artış oranı hem de üretimdeki artış miktarı (Berber, M. 2017). Fert başına düşen gelirde reel artışların vuku bulabilmesi için, üretimdeki fiziki artış oranının nüfus artış oranından yüksek olması gerekmektedir.

Nüfus artış hızı ülkedeki nüfusun sosyo-ekonomik durumuna, yani eğitim seviyesine, ülkenin gelişmişlik düzeyine, şehirleşme oranına, sağlık hizmetlerinden yararlanma seviyesine, kültürel değerlere v.s. gibi faktörlere bağlı olduğundan uzun dönemde değişmektedir. Üretim artışını da birçok değişken etkilemekle birlikte, ceteris paribus, ülkenin potansiyel büyüme oranına büyük ölçüde bağlı olarak değişmekte, böylece fert başına reel artışın en önemli belirleyicisi olmaktadır.

İktisadi büyümenin nasıl gerçekleşebileceği/gerçekleştiği sorusu önemli bir sorudur. Bu soruya, ekonominin kısa dönem ve uzun dönem analizleri yapılarak verilebildiği gibi, farklı iktisat ekollerine göre de verilebilir. Kısa dönemde dışsal faktörler ve konjonktürel dalgalanmalar ekonomide değişmelere yol açabilir. Dışa açık bir ekonomide yurtdışı talep değişmeleri ve döviz kurundaki değişmeler, dış ticareti etkileyerek, pozitif yada negatif büyümeye sebep olabilir. Benzer şekilde içerde de

hükümet uygulamaları büyümeyi artırıp azaltabilir.

İktisat ekollerine göre büyümenin gerçekleşmesi ise, daha çok tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik iktisat ekolüne göre, ekonomi doğal bir düzene göre dengelenir, kısa dönemde konjonktür dalgalar ortaya çıksa da uzun dönemde bir etkiye yol açmadan denge durumu ortaya çıkar.

Büyümenin kaynağı ise arzın artışıdır, üretim fonksiyonunda sermaye faktörünün uzun dönemde artışına bağlı ve üretim faktörlerinin niteliklerindeki olumlu değişmeler yoluyla arz artışı dolayısıyla büyüme sağlanır. Hülasa, büyümenin kaynağı arzdır, arz ise, uzun dönemde hükümet uygulamalarına, iç ve dış şoklara bağlı olarak değişmez; arzı artıran yegâne değişkenler üretim faktörlerinin niteliklerinde ve miktarlarında meydana gelen artışlardır.

Keynesyen iktisada göre ise, ekonomi, kısa dönemde de uzun dönemde de dengesiz duruma gelebilir. Dış ve iç şoklar ekonomide konjonktürel dalgalanmalara ve dengesizliklere yol açabilir. Arzdaki değişmeler talebe bağlı olarak değişir, arzı etkileyen talepteki değişmelerdir. Ekonomi potansiyel büyümenin yada tam istihdam düzeyinin altında seyredebilir.

Bu durumda ekonomiyi tam istihdam düzeyine getiren yegane faktör talep cephesidir; hükümet uygulamalarıyla -para ve maliye politikaları- ekonomiyi eksik istihdamdan tam istihdama getirmek mümkündür. Büyümenin de kaynağı para ve maliye politikaları aracılığı ile toplam talep artışlarıdır.

Ekonomi tam istihdam düzeyinde ya da potansiyel büyüme noktasında olsa bile, arz esnekliği sıfır olmadığı için, kamu harcamaları yoluyla talep artışı sağlanarak bir miktar üretim artışına ve büyümeye yol açabilir. Kısaca her talep kendi arzını doğurur, arzı ortaya çıkaran ve büyümenin de kaynağı taleptir.

Monetarist iktisatçılara göre ise Keynesyen iktisatçıların iddia ettikleri gibi, kısa dönemde talep artışı ekonomide büyümeye yol açar ancak uzun dönemde bu tarzda ortaya çıkan büyüme geri alınır.

Kısa dönemde ortaya çıkan talep artışını, ekonomi aktörleri reel artış olmuş gibi hesaba katarak, bir yanılgı yaşarlar, ancak öğrenme süreci başlayınca, yani talep artışının reel artış olmadığını anlayınca ki, bu süreç uzun dönemdir, yanıldıklarını anlarlar ve ekonomideki genişleme geri alınır. Uzun dönemde ise klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi, üretim faktörlerindeki artışlar ve iyileşmeler yoluyla arz artışı sağlanarak büyüme gerçekleşebilir.

Yeni Klasik iktisatçılara göre ise, kısa dönemde talep artışının büyümeye yol açabilmesi için, bu artışın beklenmedik olması, yapılacak olan maliye ve para politikalarının kamuya açık olmaması gerekmektedir. Kamuda gizlenmiş olan bilgi, diğer bir deyimle, bilgi eksikliği durumunda kısa dönemde büyüme sağlansa da, uzun dönemde ortaya çıkan bu büyüme geri alınır.

Ancak eğer bilgi eksikliği yoksa, kamuya açık yapılacak ekonomi politikalarının kısa dönemde de uzun dönemde de etkileri nötr olacaktır. Başka bir ifadeyle, maliye ve para politikaların ya da dış şokların ekonomi büyüme üzerine hem kısa, hemde uzun dönemde herhangi bir etkisi olmayacaktır.

Ekonomi kendiliğinde uzun dönemde dengede olacaktır, ekonomik büyümenin sebebi ise, üretim faktörlerinde meydana gelen olumlu değişmelerin arzı artırmaları yoluyla sağlanmaktadır.

Keynesyen iktisatçıların iddia ettiğinin tam tersine hem Yeni Klasik iktisatçılar hem de Monetarist iktisatçılar uzun dönemde ekonomi tam istihdam düzeyinde iken arz esnekliği sıfır olarak kabul edilir ve bu noktada reel üretim artışı dolayısıyla büyüme artışı saklamak mümkün değildir.

Ekonomik kalkınma ise ekonominin yapısında ve çatısında meydana gelen değişmeyi ifade eder. Yeni bir üretim yöntemi, daha ileri bir teknik, ekonomik kalkınmanın belirleyicisidir. Ekonomik kalkınmanın olabilmesi için üretim faktörlerinde iyileşmelerin sağlanması gerekmektedir. Özelikle daha fazla ve kalitede nüfus eğitimi, emek verimliliği yanında müteşebbisin sayısını ve niteliğini da artıran, yapısal değişmeyi sağlayan kalkınmanın önemli belirleyicisi olmaktadır.

Her ekonomik kalkınma nicel olarak daha fazla mal ve hizmet üretimini sağladığı için ekonomik büyümeye de yol açabilir, ancak kalkınma her zaman büyüme sağlamayabilir. Bazen ekonomik kalkınma emekten tasarruf edici, Schumpeter'in yaratıcı yıkım dediği eski yapıyı yıkıcı etkiler nedeniyle ekonomik büyüme sağlamayabilir. Schumpeter'e göre "…kapitalist mekanizmayı çalıştıran ve çalışmasını devam ettiren; yeni tüketim maddeleri, yeni üretim metotları, yeni ulaşım metotları, yeni pazarlar, yeni endüstriyel örgütlenme tipleri, çeşitleridir ve bütün bunlar kapitalist teşebbüs tarafından yaratılmışlardır….

Yeni milli pazarların veya dış piyasaların açılması; el sanatları atölyelerinden, yoğun ve büyük işletmelere geçiş, kapitalist sistemi durmadan, yorulmadan içinden bir ihtilal, yenilenme havasında tutmakta; bütün bu elemanlar gene devamlı olarak eski faktörleri yok etmekte, yenilerini yaratmaktadır.

Bu 'Yaratıcı Yıkım Gelişimi' kapitalizmin esas temeldir; ister istemez her kapitalist teşebbüs er geç bu gelişime ayak uydurmak zorundadır…"(Schumpeter, 2010).

Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değişmeyi sağlayan kalkınma, ülkenin sanayileşmesinin de en önemli etkeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Çoğu zaman kalkınma sanayileşme anlamında kullanılmakta, bu şekilde kalkınma sürecine giren ülkeler, toplam GSYH içinde sanayinin payı hızlı yükselmekte, daha sonra hizmetler sektörünün payı daha hızlı yükselmekte, tarımın ise payı sürekli düşmektedir.

Bu yapısal değişimin daha hızlı sağlandığı ülkelerde kalkınma seviyesi de yükselmektedir. Kalkınmasını tamamlamış yada en yüksek kalkınma düzeyine erişmiş ülkelerde bu üç sektörün GSYH payları, hizmet sektörü %70-75, sanayiin 20-25, tarımın payı ise %2-7 arasında sabitlenmektedir.

Kalkınma Modeli Olarak Teknolojik Gelişme

Bu noktada teknolojiye değinmeden geçmek, konuyu eksik olarak açıklamak anlamına gelmektedir; çünkü kalkınmanın en önemli

belirleyicisi teknolojik gelişmedir. Teknoloji, kısaca, üretimde kullanılan emek/sermaye oranı olarak ifade edilebilir. Başka bir tanımla, teknoloji, üretim faktörlerinin üretimi gerçekleştirecek biçimde organize edilmesidir. Üretim faktörlerinin organizasyonu bir üretim dalından diğerine çok farklılık gösterebilmektedir.

Bazı üretim alanlarında üretim faktörlerinin bileşim oranları sınırlı olduğu halde, mesela petro-kimya, demir-çelik, bazılarında daha geniştir, mesela orman ürünleri metal işleme dalları (Manisalı, 1975, s.133).

Benzer üretim alanlarında emek başına daha fazla sermaye kullanan, daha komplike ve mühendislik anlamında daha ileri makinalar kullanılarak yapılan üretim tarzı daha ileri teknoloji olarak ifade edilir. Teknolojik ilerleme ve gelişme, üretim araçları arasında yaratacağı ikame etkisi ile ortaya çıkar.

Bu etki, üretim sürecinde yeni bir sermaye malını eskisi yerine geçirmek, mesela buharlı makine yerine dizel motorun kullanılması gibi, yahut bir miktar işgücü yerine sermaye ikame etmek, veya mevcut işgücünün yerine daha eğitimli bir işgücünü üretim sürecine katmak noktasında ortaya çıkmaktadır (Ülgener, 1991, s.203).

Daha ileri teknoloji, birim zamanda daha fazla mal ve hizmet üretimini sağlayan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik kalkınma, daha ileri bir teknolojik düzeye ulaşmayı sağlayan bir süreçtir.

Daha ileri bir teknolojik gelişme yarattığı etkilerden dolayı üç değişik tarzda ortaya çıkmaktadır: nötr teknolojik gelişme, emekten tasarruf edici ve sermayeden tasarruf edici teknolojik gelişme. Genişliğine yada yatay teknolojik gelişme olarak da ifade edilen Nötr teknolojik gelişmede, faktör bileşim oranı değişmeksizin üretim kapasitesi ve sürecinin büyümesidir.

Dikey ya da derinliğine teknolojik gelişme de denilen emekten tasarruf edici teknolojik gelişme, emek başına daha fazla sermaye kullanılan yeni bir yöntemde, eskisine oranla birim zamanda daha fazla üretimin sağlanmasıdır. Sermayeden tasarruf edici teknolojik gelişme ise üretime ikame edilen yeni makinanın öncekine göre daha ucuz olmasının

yanında birim zamanda nispeten daha fazla ürün elde edilmesidir.

Büyüme ve Kalkınmanın belirleyicileri: Yatırım ve Tasarruf

Yatırım, tüketim harcamaları dışında gelecekteki ekonomik durumu etkileyecek her türlü kaynak oluşumuna katkı sağlayacak harcamaları ifade eder. Başka bir ifadeyle, mal ve hizmet üretimine dolaylı yada direk olarak katkı sağlayacak her türlü makine, teçhizat, alet, hırdavat, bina, yol, araç-gereç ve malzemeye yatırım denir. Ülgener'e (1991) göre yatırım, ekonominin üretim araçları mevcuduna yapılmış ilaveler ve onları mümkün kılan harcamalar anlamına gelir.

Yatırımın finansmanı para ile sağlandığı halde, para yatarım değil, nakit harcamaları temsil eder, sermaye mallarına yapılan harcamalara dönüşü sağladığında, "seyyal kapitalin bağlı kapitale dönüşü" yatırım ifadesini alır. Bu durumda, yatırım, sermaye birikiminin bir halkasını oluşturmaktadır ve sermaye malları, yatırım harcamaları ile eş anlamda kullanılmaktadır.

Türkiye'de Tasarruf Açığı

Türkiye gibi gelişme yolunda olan ülkelerde ekonomik sorunların başında "kaynak yetersizliği" yani sermaye birikimi yetersizliği gelmektedir. Çünkü, ekonomik kalkınma için yatırım yapılması bir zorunluluktur.

Bir ekonomide yatırım bir "akım değişken" olup, sermaye stokunda zaman içindeki değişmedir.

Teoride net yatırım, yenileme yatırımı, brüt yatırım, özel-kamu yatırımı, uyarılmış-otonom yatırım demografik yatırım gibi farklı özellikte yatırımlar sınıflandırılabilmektedir.

Yatırımların iç tasarruflar ve dışardan gelecek sermaye olarak iki önemli kaynağı bulunmaktadır. Bu iki kaynağa ekonomi hangi ölçüde sahip olursa yatırım da o ölçüde gerçekleşir.

Bu anlamda Türkiye'de iç tasarruf oranı düşüktür, gerekli yatırımları finanse edecek tasarruf yetersizliğine tasarruf açığı olarak

ifade edilmektedir.

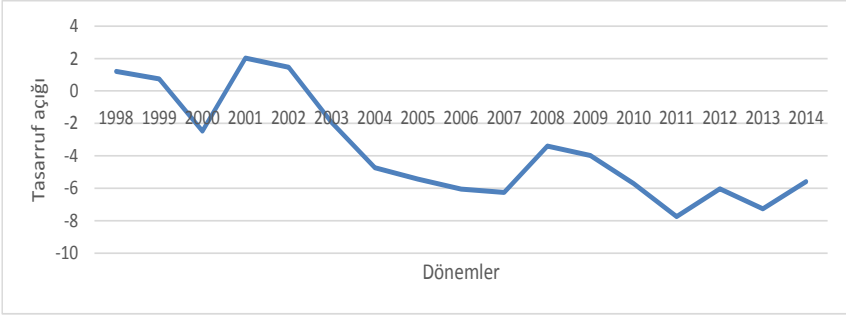
Hesaplanan yılda tasarruflardan daha fazla yatırım yapılmış ise tasarruflardan fazla yapılmış bu yatırım, GSYH'ya oranlanıp tasarruf açığı olarak ifade edilir.

GSYH 2016 yılında eski seri ve yeni seri olarak hesaplandı. Eski seriye göre yeni GSYH serisinde tasarruf açığı epeyce azalmış görülmektedir. Şekil 3.A. ve Şekil 3.B.'deki grafiklerde izlenebileceği gibi, mesela eski seride 2009 yılında tasarruf açığı GSYH'nın %3,4 kadar iken, yeni seride bu oran sıfıra yakın (0,14), yani nerdeyse tasarruf kadar yatırım yapılmıştır.

Benzer şekilde eski seride 2012 yılında tasarruf açığı %6 kadar iken yeni seride bu oran %3'tür. Yeni seride tasarrufların GSYH'a oranı eski seriye göre %50 artmıştır.

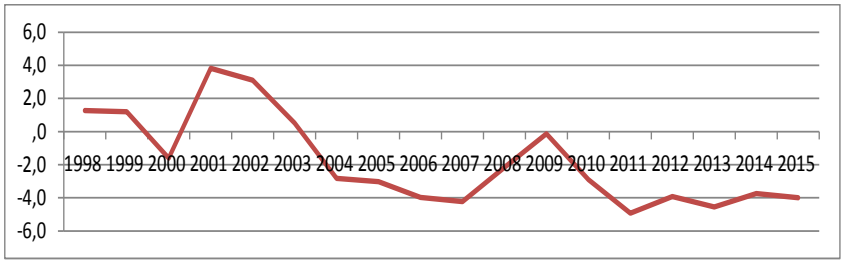
Tasarrufların GSYH'ya oranındaki artışın sebebi ise yeni serideki hesaplama yöntemidir. TÜİK, ESA 2010'na (Avrupa Hesaplar Sistemi) uymak için sistem değişikliğine gitmiştir.

Şekil 1. Eski Seri GSYH Hesaplarından Türetilmiş Tasarruf Açığı

Kaynak: TC. Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası. (2012)., " *Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği Türkiye Ülke Ekonomik Raporu".* , TÜİK Eski Seri GSYH'den hesaplanmıştır.

Şekil 2. Yeni Seri GSYH Hesaplarından Türetilmiş Tasarruf Açığı

Kaynak: TÜİK Yeni Seri GSYH'den Hesaplanmıştır.

Türkiye'de, özellikle Avrupa ülkelerini takip ederek, sistem değişikliği yapmaktadır. 1990'dan beri bu üçüncü sistem değişikliğidir.

Bu çerçevede özellikle GSYH'de bazı revizyonlar ortaya çıkabilmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu revizyonlarda GSYH'de artışların olması normal karşılanması gerekmektedir. Daha çok tespit edilen kayıt dışı üretimin hesaplara katılması, bu artışın en önemli sebeplerinden biridir.

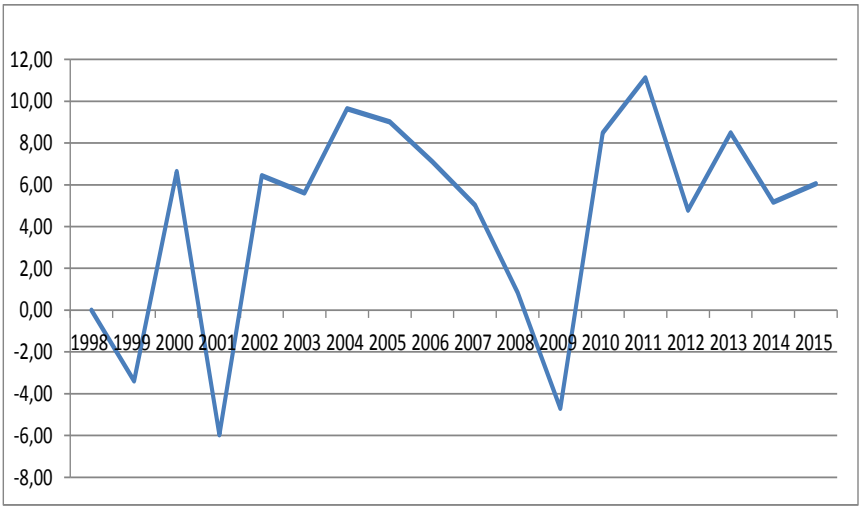
Bu yeni hesaplama yönteminde tasarruflarda artışın sebebi ise, daha önce tüketim olarak kabul edilen bazı harcamaların tüketimden çıkarılarak yatırıma aktarılmasıdır.

Bunların en önemlileri askeri harcamalar, araştırma geliştirme harcamaları gibi daha önce tüketim olarak sayılan bu harcamaların yatırım olarak sayılmasıdır.

Bu tarz harcamalar bütün Avrupa ülkelerinde yatırım harcaması olarak kayıt altına alınmaktadır.

Yeni seri hesaplamalarında GSYH büyüme oranı eski seriye göre ortalama 2 puan daha yüksek gerçekleşmiştir. Yeni seride GSYH büyüme yönünde revize edilmesi beklenen bir sonuçtur. "Gelişen bir ekonomi

Şekil 3. Yeni Seri GSYH Büyüme Oranları

Kaynak: TÜİK

olmamız nedeniyle revizyonların yüksek oranlı ve yukarı yönlü olmasının en önemli destekçisidir ve kayıt dışılığın yüksekliği de bu revizyonlarda ciddi rol oynuyor" (Yıldırım, 2016).

1999 yılında özel kesim kullanılabilir gelirinin GSYH içindeki payı yüzde 95,4'ten 2006'da yüzde 85.2'ye düşmüş ve kamu kesiminin payı 1999'da yüzde 5 iken, 2006'da bu oran yüzde 13,9'a çıkmıştır (Yılmaz ve Yaraşır, 2009). Kaynakların özel sektör aleyhine bu değişimine karşılık, ekonominin özel sektör ağırlıklı bir yapıya evrilmesi ve böylece yatırımların özel sektör tarafından yapılması durumu özel sektör tasarruflarında azalışa neden olmuştur. Ancak özel sektör tasarruflarındaki bu azalışa rağmen, özel sektör yatırımlarında önemli artışlar olmuştur. Ekonomik büyümenin artması ve faiz oranlarının düşmesi, özel sektörü yatırım yapmaya iten unsurlardan olmuştur. Özel yatırımların GSYH içindeki payı 2001'de yüzde 11,4 iken, 2007 yılında yüzde 18,1'e ulaşmıştır.

Buna karşılık kamu yatırımlarının payı ise 1999'da yüzde 5 iken, 2007 yılında yüzde 3,8'e düşmüştür (Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası 2012). Özel kesimin kaynaklardan kullandığı pay azalmasına

rağmen, yatırımdaki payının artması sebebiyle ciddi bir özel tasarruf açığı meselesi ortaya çıkmıştır ve özel kesim bu tasarruf açığını dış tasarruflar yoluyla kapatmaktadır (Yılmaz ve Yaraşır, 2009).

Tasarruf açığının GSYH'ye oranı 2011 yılında yüzde 9,5 olarak gerçekleşirken, bu oran uygulanan makro ihtiyati tedbirler sayesinde 2012'de yüzde 5,8'e gerilemiştir.

Bu yüzde 5,8'lik açığın yüzde 4,4'lük kısmı özel sektöre, yüzde 1,4'lük kısmı ise kamu sektörüne aittir (Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası, 2012) (Nakleden Balaban, B., 2016).

Tasarruflar, yatırımın kaynağıdır. Öz kaynak kullanarak da yapılsa kredi kullanarak da yapılsa yatırımlar tasarruflara dayanır. Tasarrufların yetersiz kaldığı bir durumda yatırım yapılabilmesi için tek çözüm dış kaynakları kullanmaktır.

Bu durumda yatırımlarda kullanılacak hammadde, ara malı ve yatırım mallarını ithal edebilmek için dış kaynaklara başvurulması gereği ortaya çıkar. Burada ağırlık kısa vadeli satıcı kredileri olduğunda bir süre sonra finansman darboğazlarıyla karşılaşmak kaçınılmaz hale gelir (Eğilmez, 2012).

Yurtiçi tasarruflarla yurtiçi yatırımları arasındaki ilişki literatürde Feldstein ve Horioka çalışmasına dayanmaktadır.

Feldstein ve Horioka (1980) 16 OECD ülkeleri için uyguladıkları ekonomik bir model ile yurtiçi tasarruf oranları ile yurtiçi yatırım oranları arasında yüksek bir korelasyon olduğunu tespit etmişlerdir.

Yani araştırmaya konu olan bu ülkelerde yurtiçi yatırımlardaki artışın yurtiçi tasarruflardaki artışa bağlı olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak bu iki değişken arasında korelasyonun yüksek çıkması için, ülkeler arası sermaye hareketlerinin zayıf olması gerektiğini iddia etmişlerdir.

Başka bir ifadeyle, ülkeler arasında uluslararası sermaye hareketleri yüksekse, ülke içi tasarruflarındaki artış, ülkeler arasında sermaye dolaşımına yöneleceği için, ülke içindeki yatırım artışına yol açmayacağını dolayısıyla yatırım tasarruf ilişkisinin zayıflayacağını öne sürmüşlerdir.

Daha sonra aynı model ile yapılan bir çok çalışmada, Feldstein ve Horioka çalışmalarında ortaya koydukları bu son yorumun doğru olmadığını tespit etmişlerdir.

Bolatoğlu, (2005), Feldstein ve Horioka çalışmalarının benzerini Türk ekonomisinde yapmış, yurtiçi tasarruf oranı ile yurtiçi yatırım oranı arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

GSYH'de büyüme ile tasarruf açığı arasında bir korelasyon bulunmaktadır. Tasarruf açığı arttığı zaman büyüme de artmakta, tasarruf açığı azaldığı zaman büyüme de azalmaktadır.

Tasarruf açığının artması, yatırımların dış finansmanla sağlandığı anlamına gelmektedir.

Dış finansman kaynakları dış borç ve yabancı sermaye girişi şeklinde ortaya çıkmakta, bu ise cari açığa neden olmaktadır.

Cari açığı azaltmak amacıyla uygulamaya konulan politikalar, büyüme oranını da düşürmektedir. Yurtiçi tasarruflara bağlı büyüme, tasarruf yetersizliği sebebiyle, düşük kalmaktadır.

Yurtiçi büyümenin düşük tasarruf nedeniyle yabancı dış kaynağa bağımlı olması ülke ekonomisini her türlü uluslararası gelişmeye ve sermaye hareketlerinin gösterdiği yönelimlere çok bağımlı kılmaktadır. Dolayısıyla, bu mekanizma ile ortaya çıkan büyüme bıçak sırtıdır.

Bu bıçak sırtı durumu içeride ya da dışarıda ortaya çıkabilecek olan ekonomik ve siyasi gelişmeyle birlikte, kısa dönemli spekülatif sermayenin hızla ülke dışına çıkması olgusu yaşanabilir.

Bu ise ülkenin likidite sıkışmasına yada likidite sıkıntısına düşmesi için yeterli olan zayıf zemini hazırlamaktadır (Akın, F., 2013). Böylece ekonomik kırılganlık kendini gösterebilir.

Netice olarak denilebilir ki, yüksek büyümenin bedelli cari açık olarak ülkenin yükümlülüğünün artmasıdır. Bu kısır döngüden çıkabilmenin yolu, iç tasarrufları yükselmeye bağlıdır.

Tasarrufu Artırmanın Yöntemi Olarak Kooperatifçilik

Ekonomik kalkınma ve büyüme ile tasarruf oranı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak Türkiye ekonomisinde yeteri kadar büyüme sağlayamamanın dolayısıyla daha hızlı bir kalkınma düzeyine erişememenin en önemli eksiklerden bir tanesi, iç tasarrufun yetersizliği olarak ortaya çıkmaktadır.

İç tasarrufu artırmak için hükümetler çeşitli teşvikler ve önlemler aldığı halde gerekli ve istenilen oranda bir tasarruf düzeyine erişememektedir. Bu açıdan kooperatifçiliğin önemi ortaya çıkmaktadır.

Kooperatiflerin yaygınlaşacağı sektörlerden bir tanesi de tarım sektörüdür. Tarım sektörünün yapısı gereği bünyesinde birçok olumsuzluklar taşımaktadır.

Büyük ölçüde tabii şartlara bağlı olduğu için arzda önemli değişmeler ortaya çıkmakta bu anlamda arzı kontrol etmek, dolayısıyla arz yönünde istikrar sağlamak son derece zor olmaktadır.

Hem arz hem de fiyat esnekliği düşük olduğu için, arzdaki ufak değişmeler fiyatta daha büyük değişmelere neden olmakta, buda, denge fiyat yerine fiyat istikrarsızlığına önemli ölçüde yol açmaktadır.

Tarihsel olarak kalkınma finansmanının bir kısmı tarımdan sanayie değer transfer yoluyla sağlanmış, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine seyretmesi yoluyla bu transfer gerçekleşmiştir.

Vergiler ve gelirler politikası yoluyla da tarımdan sanayie değer transferi sağlandığı görülmüştür. Sanayiin ilk başlarında, daha çok tarımdan alınan vergilerin teşvik sistemi ile istenilen sanayi dallarına aktarılması şeklinde değer transferi gerçekleşmiştir.

Verimlilik ve gelir kazanma açısından tarımla sanayii karşılaştırdığımızda tarımsal sektör sanayie göre daha düşük gelir elde etmekte ve daha düşük bir verimliliğe sahip olmaktadır.

Bu yüzden tarımdan sanayiye doğru sürekli bir göç yaşanmakta, şehirde asgari ücretle iş bulabilme umudu olan herhangi bir tarım çalışanı şehre göç edebilmektedir.

Bir ekonomi için tarımın önemi de çok büyüktür; tarımsal ürünler sanayi girdisini oluşturmakta, ürün arzındaki düşüşler yada tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi sanayiyi de çok olumsuz etkilemektedir.

Dışa açık bir ekonomide, teknolojisi standartlaşmış bazı ürünlerde, dış rekabette maliyetler çok önemli olmakta, ihracatın daha hızlı artması ancak tarımsal girdi maliyetlerin düşmesine bağlanmaktadır.

Tarımın daha birçok sayılabilecek öneminden bir tanesi de, gıda olarak nüfusun beslenmesi için gerekliliğidir.

Bir toplumda nüfusun iyi yetişmesi ve sağlıklı olması büyük ölçüde gıda ürünlerinin nispi bolluğuna ve ucuzluğuna bağlıdır. Bu bakımdan tarımsal ürünlerin bol ve ucuz üretilmesi çok elzem olmaktadır (Oğuz, 2014).

Bütün bu sebeplerden dolayı tarıma gerekli müdahale ve desteğin verilmesi ortaya çıkmakta, bu yüzden de bütün dünya ülkeleri tarımını desteklemekte ve önemli sübvansiyonlar vermektedirler.

Türkiye'de tarımsal işletmeler çok küçük ve bölünmüştür, tarımsal işletmeler küçüldükçe tarımda verimlilikte düşmektedir.

"Türkiye'de bulunan yaklaşık 3 milyon tarım işletmelerinin hem bitkisel üretim hem de hayvancılık faaliyetleri açısından bakıldığında küçük ölçekli işletmelerin egemen durumda olduğu görülmektedir" (Salman, 2015)

Bu yüzden gelişmiş ülkelerle mukayese edilmeyecek kadar Türk tarımı düşük verimlilik düzeyinde bulunmaktadır.

Kooperatifçiliğin en başarılı olduğu alanlardan bir tanesi tarım sektörüdür.

Türkiye'de tarımsal işletmelerin kooperatifler yoluyla, gerek tarımsal girdi kullanma bakımında ortak araç gereç satın alma, gerekse finans bulma noktasında büyük işletme gibi faaliyete geçmeleri sağlanabilir.

Kooperatifçilik, sermaye birikimi sağlama ve tasarruf etme yönüyle de önemli bir müessese olarak ortaya çıkmaktadır.

Kooperatife üye olmak için ödenen pay ve faaliyetinin devamı için toplanılan aidat bir nevi zorunlu ve önemli bir tasarruf sayılması gerekir.

Bilindiği üzere, özellikle düşük gelirlerin tasarruflarının çok düşük olduğu göz önüne alındığında, kooperatiflerinde büyük ölçüde düşük gelirliler arasında bir mukavele olduğu için, düşük gelirlerin tasarrufa teşviki sağlanmış olmaktadır.

Kaynakça

Akın, F., (2013), "Cari İşlemler Açığının Oluşumu ve Finansmanı", 21. Yüzyılda Türkiye'de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu (3) Bildiri Kitabı, Akademisyenler Birliği Derneği, Ankara

Balaban, B.,(2016) Yabancı Sermaye Girişlerinin Yurtiçi Tasarruflar Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Bolatoğlu, N., (2005), "Türkiye'de yurtiçi yatırım ve yurtiçi tasarruf arasındaki ilişki", Ekonomik Yaklaşım, sayı: 56, cilt: 16,

Oğuz, C., Z. Bayramoğlu., (2014), Tarım Ekonomisi, Nobel Akademik Yayıncılık

Eğilmez, M. (2012)., http://www.mahfiegilmez.com/2012/05/tasarruf-yatrm-ve-buyume.html

Feldstein, M, ve C. Horioka (1980), "Domestic saving and İnternational Capital Flows", Economic Journal, No: 90

Manisalı, E. (1975), Gelişme Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi Yayınları N:2042, İKTİSAT F. 354

Salman, B., Ç., A. Bayaner, B. Gülçubuk., (2015) "Kırsal Kalkınmanın Anahtarı: Kooperatifler", 21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Türk Kooperatifçilik Kurumu, s:266

Schumpeter, A. Joseph (2010), Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi, Alter Yayıncılık

Ülgener, S. (1991), Milli Gelir İstihdam Ve İktisadi Büyüme, Der Yayınları, İstanbul.

TC. Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası. (2012)., " Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği Türkiye Ülke Ekonomik Raporu".

Turkey: Country Economic Memorandum

Yılmaz, B. E., Yaraşır, S. (2009)., "Türkiye'de OECD ülkelerinde Tasarruf Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı", Marmara Üniversitesi İİBF dergisi, 27(2) 97-128.

Yıldırım, A., (2016), http://www.haberturk.com/yazarlar/abdurrahman-yildirim-1018/1342661-hem-konut-edinmede-hem-tasarruflarda-patlama